

Гуси-лебеді летять (скорочено)

Михайло Стельмах

Розділ перший

"Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Вони летять нижче розпатланих, обвислих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів. Дід говорить, що так співають лебедині крила. Я придивляюся до їхнього маяння, прислухаюся до їхнього співу, і мені теж хочеться полетіти за лебедями, тому й підіймаю руки, наче крила. І радість, і смуток, і срібний передзвін огортають та й огортають мене своїм снуванням".

Дід Дем'ян каже, що вони на крилах несуть весну й життя, а сонце золотими ключами відімкне землю.

Бабуся повела онука до церкви, а він роздивлявся картину страшного суду.

їхня качка вміла розпізнавати добрих і злих людей. Особливо не любила вона Митрофаненка й пустомолота Юхима Бабенка.

Михайлику дядько Себастьян передав листа від тата. Мати наказала сину покликати дядька Миколу, щоб прочитав листа. Батько живий і здоровий, передає всі поклони.

Хлопчик іде гуляти й зустрічає Петра Шевчика, однолітка, який намагався старшувати над Михайлом. Вони танцюють на кризі, гуляють лісом. Під снігом Михайло знайшов підсніжник. Дійсно, лебеді принесли на крилах весну.

Розділ другий

Михайлик самотужки навчився читати і вже в дев'ять років багато перечитав книг. Хлопець поважав хліборобську працю, навчався розуміти "скарби людського духу".

Мати гримала на сина за любов до книг, а потім запирала каганчик, щоб не читав уночі.

На Великдень із сусідом Іваном Михайлик зіграв навбитки, а потім пішов до дядька Юхима по книжки. Той пообіцяв дати "Пригоди Тома Сойера" в обмін на чотири склянки гарбузового насіння.

Мати Михайлика готувала насіння, бо дуже любила землю. Навіть розмовляла з нею.

До діда Дем'яна приїхав дядько Стратон, щоб той полагодив плуга. Дем'ян був найкращим майстром.

Поки мати була в сусідів, Михайло назбирав дві склянки насіння. На вулиці він зустрів бідну жінку із дітьми і пригостив насінням малого.

Писар Юхим за це насіння дав йому почитати казки.

Удома мати спитала, чи він пригостив бідного хлопця насінням. За це вона не сварилась на сина.

Розділ третій

До матері Михайлика, тітки Ганни, прийшла попова наймичка Мар'яна. Вона пригостила їх марципанами та поклікала Михайлика збирати черешні.

Хлопець узявся пасти кобилу Обмінну. Її помилково купив дід за порадою дядька Трохима. Обдурені чоловіки взяли замість коня кобилу. За це й прозвали її Обмінною.

У лісі Михайлик зустрів маленьку Любу, яка наглядала за пасікою. Її тітка Василина співала гарних пісень. Діти збирали черешні та суниці. Хлопець розповів Любі, що в них два дні був справжній автомобіль, а потім його здали в повіт.

Родина зраділа черешням Михайлика. Дід пообіцяв узяти онука вранці ловити рибу.

<...> Я ніколи не бачив дружніших людей, як мої діди... народились мої дід та баба ще кріпаками, побралися уже вільними...

І наоралися, і насіялися, і накопилися усі його біляві сини й онуки, аж поки не взялася їх косити війна і смерть. Косила вона, не жалуючи, і залишилось тепер з усього великого роду тільки двоє чоловіків... <...>

Розділ четвертий

Михайлик прийшов до попа й звернувся до наймички Мар'яни, щоб дала йому попівську книжку почитати. Вона принесла, але ця книга була написана незрозумілою мовою. Тоді Мар'яна відвела хлопця до поповича. Той, насміхаючись, дав почитати Михайлику "Космографію". Важко давалася ця книга маленькому читачеві. Звернувся він із порадою розтлумачити її до дядька Себастьяна. Той порадив віднести книгу назад і пообіцяв домовитися із попом, щоб той давав зрозумілі хлопцеві книги.

Розділ п'ятий

Уранці вирушає Михайло пасти коняку, назбирав красноголовців і зустрів Юхима Бабенка. Той запропонував обміняти гриби на книгу "Пригоди Тома Соєра", але хлопець відмовився. Михайло попрямував до попа й віддав "Космографію". Глузуючи з нього, піп із сином запитали, чи не вмє він грати у шахи. Здивувались, почувши, що вмє. Червоні козаки навчили хлопця цій грі. Тоді піп дав почитати Михайлу "Тараса Бульбу". Дуже сподобалася вона розумному хлопцеві. Прийшов він до дядька Себастьяна, й удвох вони читали книгу.

<...> Дядьку Себастьяне, мій перший добрий пророче, моя радість і смуток!

Вас уже давно немає на світі, але й досі мені світять ваші глибокі очі, і досі ваша сердечність ходить з людьми, що знали вас. І хай вам пам'ятником буде людська подяка і моє слово... <...>

Розділ шостий

До дядька Себастьяна прийшов здаватися Порфірій. Він був із бандою, але зрозумів, що політика їхня безглузда. Себастьян порадив написати заяву та жити мирно далі. Почувши про це, Юхим написав доніс у місто, щоб мати кар'єрне підвищення.

До села приїхала комісія й виправдила дії Себастьяна, а Юхима звинуватили в підлості.

Юхим прийшов до Себастьяна за характеристикою, щоб влаштуватися на службу в місто. Той написав правдиву характеристику:

"Характеристика дана ця Юхиму Бабенку, який у нашому селі народився, хрестився і виріс, та, натурально, розуму не виніс.

Основні прикмети даного індивідуума: ледачий, як паразит, брехливий, наче пес, кусаючий, мов гад... Основа життя і діяльності його — на чужому горі попасти в рай і зачинити за собою двері..."

Розділ сьомий

Михайлик повертався із дідусем із Майданів. Дорогою дідусь захворів, а через три дні помер. Невдовзі і бабуся пішла за ним: прибрала на подвір'ї, покликала вечеряти рід, а через день її вже ховали.

Розділ восьмий

Сумував Михайлик за дідами, а мати втішала. До нього прийшла розрадити Люба, розповіла, що в неї з'явилася сестричка, а про тітку Василю та її голос пишуть у газетах. Повернувшись додому, Михайлик побачив батька. Хлопець не одразу його впізнав. Тато пообіцяв повести сина до школи. Вчителька за вміння читати записала його одразу до другої групи. Взимку батько носив сина до школи, бо не було взуття. Одного разу він приніс до школи Михайлу чоботи.

Розділ дев'ятий

За успіхи в навчанні Михайла швидко перевели до третьої групи. Він узявся писати п'єсу. До села приїхали актори із виставою. Хлопець потрапив туди за допомогою дядька Себастьяна. Після цього і вирішив написати п'єсу про своїх знайомих і родичів.

До них прийшла попрощатися Мар'яна, бо знайшла собі гідного нареченого. Дівчина побажала Михайлику вивчитися, щоб всі знали розум простих людей. Зраділі Люба й Михайлик ідуть до школи.

<...> А лебеді летять, летять... над моїм дитинством... над моїм життям!..

Коментарі та пояснення до твору

Повість Михайла Панасовича Стельмаха має автобіографічну й глибоко народну основу. Любов до рідної землі, пошана до батьків і дідів, гімн хліборобській праці, поклоніння книжній мудрості й народним джерелам переплітаються в поетичній повісті письменника. Головним героєм є сам автор, малий Михайлик.

Твір сповнений ліризму і тонкого гумору. Михайло Стельмах присвятив повість своїм улюбленим батькам Ганні Іванівні і Панасу Дем'яновичу.